

Entrevista

Nsamu ya nkinkulu kye Soyo: yetu moko ye maduki

Eugénia Emília Sacala Kosi *

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-5818-9115>

Resumo: E nsamu yayi nsamu twa zaya e mpila e nkikulu kye Soyo, nxi ya Zaire, muna nxi ya Ngola, y jingidilwanga. Twa zaya e dituki dya nsolongo twa vovana ye maduki matatu o ku Soyo: tato Tomás Paulo, tato Paulo Pedro, yo tato Estevão Nvemba. Muna dikanda dya nsolongo, yo muna dikanda dya Bantu, maduki yantu a nkuma, be yikilwanga zayi benawu ba fete longa muna mavata mawu . Zevo, Eyindu yayi tu sanga o vuvu muna valor ya *tradição* tu monanga yo : minvovo yantu y vanikanga o zayi. Akuluntu twa vovesa ba kabinsa eyantu ba wacika edikanda dye Soyo dya Nxi, muna Kinkulu kya Mbanza Kongo. O zevo muna nsamu yayi tu lendi bakwisa e yana ma nkentu awevi ba monekwanga muna dituki dye Soyo ye valor benawu muna dilanda dyau.Yo nsamu yayi, e *modelo ya entrevista não estruturada*, twa mona e malongi tu fete bakwisa muna vovo ya maduki mye Soyo: o nkuma ya *tradição* ya vovo muna *construção* ya *identidade* ya nsolongo.

Vovo ya nfunu: Nsolongo; Yana ma nKentu; Malongi.

Narrativa de origem do Soyo: uma entrevista com mais velhos

Resumo: A presente entrevista tem como objetivo conhecer a forma como são apresentadas as narrativas de origem do município do Soyo, na província do Zaire, norte de Angola. Para tanto, entrevistamos no município três mais velhos: senhor Tomás Paulo, o senhor Paulo Pedro e o senhor Estevão Nvemba. O mais velho é considerado na cultura *nsolongo* e na cultura bantu de sábio, ou seja, uma biblioteca viva que passa os seus ensinamentos para as gerações posteriores. Tomamos, com isso, a ideia de que pela tradição oral se recebe a herança de conhecimentos. Os mais velhos entrevistados discorrem sobre as personagens envolvidas na formação da província do Soyo, no antigo reino do Kongo, a partir de descendentes de Mbanza Kongo, a capital do reino. A partir destas personagens, notamos que a figura feminina se impõe pelo seu papel na construção dessa etnia. Nesta entrevista não estruturada, de forma a permitir uma maior liberdade aos entrevistados, observamos o papel da tradição oral na construção da identidade *nsolongo*.

Nsamu ya ntete yo tato Tomas

Yuvula

U tu kamba e nkikulu kya nsolongo. Edikanda dyadi akwevi ya tuka?

Tato Tomas

* Doutoranda em Educação na Faculdade de Educação da Universidade de São Paulo. Pesquisa sobre o estudo do discurso oficial sobre língua e ensino de língua e os seus desdobramentos nas comunidades locais. Investiga, também, a língua e história da comunidade nsolongo da província do Zaire, Angola. É mestre em psicopedagogia pela Uniba adstrita à Universidade de Barcelona, especialista em Linguística Aplicada pela Castelo Branco e graduada em Letras pela Universidade Veiga de Almeida. E-Mail: eugeniakossi@usp.br

Os mussorongo *entra* muna kinkulu kya Mbanza eKongo, *mas* e nkikulu kya Mbanza e Kongo, *a gente não tem a ver*. Mbanza e Kongo. *Mas o quer dizer* Mbanza e Kongo? *Nao sei...*konso una be mwenanga. *Agora, tem aqui dois nomes*: Mbanza e Kongo: Mbanza e Kongo. *Agora* owijidi Sao Salvador. *Anticamente, aquele não é* Mbanza e Kongo *porque a gente pode dizer assim*: O Ntotela *é uma pessoa, ele nasceu o filho dele* Kongo. *Há muitos que não sabem disso*. O Ntotela *veio nascer* eKongo. *Já viram? Então, o Ntotela* mbanza andi a kalandi. O Ntotela a vovelanga emambu mamonsono vana mbanza. O Ntotela, nfumu a kala, o si no vangidi edyambu: muntu a vondele, ngeye mpe o fete vondwa. Muntu a zengele, vavana a nzengele o fete zengwa. *Então, anticamente, wawuna o mundele ka ka lwaka ko, ainda não chegou o branco, yandi* Ntotela a vana o nswa vo muntu na vonda o muntu yandi mpe o fete vondwa; o muntu na zenga o muntu o nzengelo, o yandi o fete tezwa, va nzegelo mpe yandi. Owilo? *É assim* kya kala. No kaxi kala vo nkaza a ngani o wambidisi, o mwana ndiyona ne wutwa, o mwana ndiyona o fete xiwa muna su o tucilu. *Já viram?* ewawu dya kadilanga.

Mas que agora, o Ntotela a kala... o Ntotela wijidi fwa. O Ntotela na fwidi, o Kongo owijidi vingana. O mwanandi wijidi vingana e ki nfumu: o Kongo. *Então, e mambu mama ma vovela, akwevi tu kwenda?* Twenda kuna mbanza e Kongo, e mbaza yayina ye Kongo y vovelwanga e mambu ma monsono. *Já viram?* *Agora e mindele ne myejidi vem dizer* Mbanza e Kongo. O wanga? E mindele ne myejidi ba kaka ba yika São Salvador. Mbo, mwamuna Mbaza Kongo mwa telelwanga Nsansala, mu Nsansala. E nkumbu yayina ya telelwanga: mu Nsansala. Yawu xi mbaza ekongo xi Nsansala. Xi Nsasala. *Agora, o Kongo muntu, nkumbu a muntu, e mbanza yawu ba vovelanga yawu jinfumu, ya vovelwanga e mambu kuna. Kwakuna Mbanza. Nós aqui temos Mbanza...*

Yuvula

Ke wawuna, vuma kaka ba vanga para kwenda tela emambu?

Tato Tomas

C'est ça! Yayina i telelwanga mbaza ki nfumu, mbanza yayina ya onsono be vovelanga emambu vana. *Agora vem dizer* mbanza e kongo. Akwevi, vo, e ndonga awonsono ewunu dyadi kwakuna mbanza eKongo tu kala...y fundixilwanga e mambu... mbanza ya kinfumu. Twenda tuna e mbaza ya ki nfumu, tu vovele e mambu, tu tela o nkanu. Já viu? *então, é isso. Agora, naqueles tempo, e ne nkunvu a bandu, yandi Ntotela wijidi fwa, ovinganena yandi Kongo. Kumbu a muntu. E kongo kumbu a muntu. O wanga wo? O Kongo o vinganena e kinfumu kya tatandi. Já viram? O mwene eba mena? Agora,*

o Kongo na vinganene e kinfumu kya tatandi, o Kongo a yika: vo *não*, mono o mwana ame a caji ndyoyi uname yandi o kala e ki nfumu kya masodi mamonso. O nkumbu nani? Nejinga. O Nenjinga wijidi kala e nfumu kya masodi mamonso, quase general... Nenjinga. Então wawuna lwa wanga Nejinga, yandi wa vonda o nkaza wa gwandi a ncaji, a tala o mwana a kwevi a tadidi ku masasaka vo ku vumu... *e/e* o Nejinga, o mwana wa kala e nci ya nkulu: o Nejinga, yandi a kala general. Yandi nejinga yandi a tumanga emasodi mamonso. Mas wawuna wa kala e nxi a nkulu, então, oyandi kongo a lumbidi, *já é velho*, a kwela o nketu a ntabuji. *Então*, wawu a kwela o nkentu a ntabuji, *o que é que está?* o yandi Nenjinga a wiyanga o nkazandi a ngwandi a kaji. Una bele ndegana o kuna, o kala bele ndegana o kuna...o nkaza wa ngudi a ncaji ka wimitanga ko...

Yantu

A wimici...

Tato Tomás

Wawu veza e fu kyaki vo “boxi ko muntu ndyona o wimicisa o nkaza a muntu nvodwa e nvodwa”. *Já viu? Agora* i vava beza jikila vo “o Nenjinga a nvoda nkaza a ngwadi a nkaji para tala o mwana akwevi o talanga ku masakasa a vo ku vumu”. *Sabe onde foi?* O zayidi kwaku e dyambu dyadi? *Agora* e mpila ka mpyosi yezela vava. O Nenjinga nkaza a ngwadi a ncaji a kalandi a wambidisanga. Mas o nkaza a ngwandi a nkaji wijidi wimita, wawu eza wimita *para* yandi Nenjinga keza fwa, a nvoda o nkaza a ngwadi a nkaji. Dya kwiza vovela “vo *não*, o yandi Nenjinga a vangidi nkaza a ngwadi a vondele a zaya o mwana a kwevi etalanga kumasakasaka a vo ku vumu e talanga, e nduji yandi”. *Entao*, Yandi Nekongo a kamba “lu baka o Nejinga lwa vonda, *porque* yandi a nvodele o nkazame, yandi mpe o fete fwa”. *Então*, e masodi ba yika “*não*, o muntu etu ndyoyi, muntu a biza. *Agora*, o ku tu nvodela awevi? *Bom, vamos...*”. Ba baka o Nenjinga, ba baka e nkombo, ba bonga e nkombo ba zenga edilaka, ba bonga e menga ba sa muna bola, ba kwenda “vo hem, o Nenjinga ntu... ntu nvondele”. *Agora*, ba kamba “o nge Nenjinga o zawula”, enkwuiza ezanga kwaku. *Agora*, ewunu dyadi owanga vo hem “quem que manda? Mbanza Kongo”, mas e Mbaza e kongo awe e ku tumina? Se yandi Nenjinga zawula a zawula akwuizanga kwaku, akwaku ka zayidi ko ke onsono? wevi wijila bakila o ntoto a natina kwakukuna ngwadi a nkaji vo kwakuna endele ntoto a biza ya ndega? Hem? Kadi yandi mbaza e kongo, yandi etuma yetu kwaku, agora awevi a bakila o ntonto eza kwakuna, a bakila o ntoto a nata kuna mbaza e kongo, a kamba o ngwadia ncaji: - e ngo ncaji e, tala e diambu ya dengele? edye, ya baka o ntonto, talanga o ntoto? Owe. Vo “ah,

sim senhor, mwana ame a ncaji”. *Agora*, yandi Nenjinga nkyama a lenda vondela? Yandi ngudi ya nkaji na mwene o Nejinga, yandi a vondele o nkazandi, nkyama a lemba nku vonda? O mundele nejidi vava, wawu a lwaka kwaku soyo, wawu a eza, nvita ya kala ko, nwana ba nwananga...

Nsamu we zole yo tato Pedro Paulo, yo tato Estevão

Tato Paulo

Mono e nkumbu wame i Pedro Paulo. O Paulo kyaki, o tatame Nvika Nvumbi, mu mbutandi, mas Nvika Nkenge e Dyenge, muna Nyoxi. Nkenge Dyenge, Lawu kya Dyenge. E Nkenge Dyenge jizole za kala: e yaka Nkenge, yayi a wuta o tatandi o nbutaku, e yaka Nkenge, yawu a wuta mono. Ngudi moxi e se dimoxi, kuna Nyoxi. *Agora*, o kwiza o Kidilu e kingwame kwakuna tu kalanga, kingwame kina. Mas vava tu kalanga, tu tunganga vana, mas e mambu meto ma monsono, ke nlendi ta diambu ko xim o tatetu va kedi mu kanda ko... Pedro kya Mayonga ma Nkuci e Komba...nkumbu ame yiina.

Yuvula

Nkumbu a kisolongo?

Tato Paulo

Nkumbu a kisolongo... E nkumbu a kisolongo Mpaka... *Agora* e dyambu o tombanga e tuki dya nsolongo, okwakuna ba tuka e dikanda dya yetu nsolongo , yetu a onsono e makanda mama quase musolongo kwawu ma tuka. *Então* ne ba lwaka kuna Mbanza e Kongo ke ba mwangana, o uma ba telelwanga nsolotu. Nsolotu. Ekanda dya nsolongo e tuki dyandi nsolotu. Ki mwanganene: yaka nsansala. Nsansala xi Mbanza Kongo. E yaka mi mboma. Mi mboma, Noki. E yaka xi Nzento, *mas* o Nzento ke Nzento ko. E Nzento eyi yezela, o mwana ndyona wa... o mwana nkaji a Nekongo, wawu a vonda o nkaza...o nkazandi a ngwadi a nkaji a zaya o mwana kwevi a talanga wana kalanga muna vuma, yandi weza se e nkumbu a Nzento, e nkumbu a Nzento i kwijila wuwu, *mas* o nzento muntu yo mpalanga, e dituki dya nzentu, muntu yo mpalanga. Wawu yandi ke tambula wawu awevi eza zetelanga o ndyona a nvonda o ngwadi a nkaji... a ciniswa. O tambula ngeye.

Tato Estevão

Mbom, yetu tu vutudi e matondo kuna mwana etu, nzambi a sambula e sambilo a dyambu. Mono nvovanga e kumbu ame Nkwelu a Nzombo, o muna...mu kanda mya luyalu Estevão Nzombo Nvemba. Mono muxi Vinda, muna lumbu a Nkenge, i mwana Nzombo a Nkwelu vana e Vinda, i mwana a Nkala e Landu Dyebwisa dya Gungi vana Nsumba. E vava tu vovanga, o mono kimbuntame kuna Nsumba, o nkakaku a wuta o tataku, tia o tia, yetu ya yetu, dyawu tu tomene yangalala mu nsamu wawu tu vovanga vava. *Então*, o kandu unetu muna preparara, wayu tu vova. E dina ke tu ze dyo ko ke tu lendi dyo vana ko, twa vilakana, ke dya biza ko. *Antão*, wawu o wilu wawu o nsolongo akwevi ba tuka, dya onsono e dikanda dyadina dya tuka kwakuna evo, kuna be vovelanga vo kwevi ba tuka vo kuna babilo vo wevi, wawu bezanga nsoloto kaka ba telelwanga. *Antão*, wawu beza lwaka kwaku ba vasana; e mavata metu mamonsono kwaku vava e Soyo va telelwanga Soyo dya Nxi. *Antã*, o Nsumba mpe wa kala kwandi kala ka telelwanga Nsumba ko. Nku ntwala ngatu dyaka ya toma ku kamba e nkumbu a Nsumba. *Mas* e nkumbu a sumba yezela yana makentu ba kwelwa ba tuka muna mavata makaka ba kwenda kwelela vavana, ba bindanga e masa, muna nkulu ke ba twanga masa muna moaji ko, mu su. *Antã*, ba twanga e masa ba yika: “eh, no wiza kwelela muna e vata dyadi sumba ejidi a sumbwa” *antão*, ba sona Nsumba. *Ya*, *mas* mavata ba kala kwandi kala. Maduki ma tadidi mamonsono kwakuna mavata beni. *Antã*, twijidi vutuka vava dyambu dyadi. E *publicidade* ki toma kwiza wawu twa zayakanwa. Koso yandi ayikidi o Nenjinga ya Nekongo, mwana nkaji a Nekongo, yandi wa tombwa o zaya o mwana akwevi e talanga, ngoloko kuna ngudi a nkaji o venenge o nxiku: nkoso uno vonda o muntu yandi mpe o fwanikinu ovondwa.

Agora, yandi wijidi kometera muna nkaza a ngwadi a nkaji, o muntu a vana o nxiku. *Então* o ngudi a nkaji ka zola ko o mwanandi a nkaji a vondwa, a nku cinisa. Wawu eza a cinanga, nkentu wezangandi. Na lweke vana muntu mpalanga. Vana Nzeto wawu. Ne ba wivuxixi bene yantu, e yantu ba yika “ke tu ze ko”. *Entã*, yandi a sa kwandi Nzeto. Yandi weza tayanga. Evavana mpe ka ntodwa ko, ka kala vo ko. o nketu mpe a nkubika, ndyona ezangandi yandi, a kala ye mpupa yandi kwandi kaka. *Então*, eza diyatanga, wijidi lwaka ve soyo. O wanga e saka dya soyo? Vava, na lweke, a vanwa e tereno. Yantu kwandi eza denga vava, e jinfumu za nxi eza denga. *Agora*, e hola zajina, e tempu zajina eza lwaka, e nfumu ya nxi ya tumanga e Disoyo dya dyonsono wawuna a fwa. A bika e *viúva*. Mwana nkentu wa wutwa muna Sengue kya Ntandi. *Antã*, wawu a lwaka, a toma tambuka, e moral yayina ya kalandi, e ki ngundu kya kalandi. Maduki ba yika “Ah, ndyoyi o lemba kwiza uno nkentu, e nvumpa i xidi vava i sofelelanga, ke be jinga ki twandi ko, twandi

malunda, eyi. Ba kwelana yo nketu ndiyona. Wijidi uta Nfucila, mwana nketu. Wa ntete una. A katuka, e vava e jicomerciante beza sumbanga e tabaku porque tuka cini e *negócio* vangama kwandi ba vangamanga, *porque* yetu tu jibantu. Mindele saka bezanga mamonsono denga beza ku tu denga: nkele, sangala a onsono, jisengu ba fulanga, nkele ba vanganga, kayi ba vanganga, mayonga ba vanganga, ye jimbele, *ainda* ke minlele mya nkuma ko, *mas* minkondo mi moxi ba... nci wa nkondo, o nkondo. Yayu ba vanganga e dikusu, ba vanganga tipo nlele, ba formaranga e minlele ba njiganga... E zevo, o yetu a solongo saka kwandi emindele miezanga, *déjà* yetu o tuvya *déjà* lamba tu lambanga, ke dede dymoxi ko yo semibantu beza dengelwa vo ke ba kala dyambu onsono ko. *Entã*, wawu bezanga kwaku, ba wacikidi o dyata. Yawu beza kitanga, ba... a mona o nkuta “vo pede mono ne bakamwa ku Mbanza e Kongo vonda vondwa. Ba cina, a katuka vava e Soyo, a kwenda kuna Kidilu. Neza kuna Kidilu, wijidi wuta, o nkanzadi wijidi wuta mwana ezole. A te nkumbu Dilu, mwana nkentu. O nkuluntu Nfuntila, owa landa Dilu. Lwaka vana...evata dyaku dyadina dya Nyonxi wa wutwa, e xi Mbanza e Kongo ba wacika o kwenda muna ebubu, ba wacika kwenda sumba e nsunga. *Anta*, yandi ka lendi monekwa ko *porque* kuna Mbanza e Kongo tomba e tombwanga. Na bakamenwa kaka, vonda e vondwa *porque* o ngwandi a nkaji yandi a vanwa o nxiku. *Antã*, a tuka kwakuna Kidulu, a kwiza zawulanga, a lwaka vava ekombe dya Nganda, a kota kuna Kyabala. A vayika, *até* unu lumbu, e zunga kyakina ba dila, e wunu lumbu i telwanga Yuma. I vavana ba diila e yuma. Ba kota kuna mpaga a maza. Mwawu *déjà* mu kampu, mwamuna ke mya dyatanga yantu ko. Mwamuna ejidi wuta o mwana a nsuka, mwana e yakala, a te dijina dyandi Njinga a Nzinga. *Antã*, wawu ba vwandanga, emaduki metu *telemóvel* za kalangawu, ba yikilanga cici kya mpinda, *não sei, comunicação* lwa ba vavananga. *Antã*, yandi ngundi ya nkaji na mwene e minvu mi viyokele, a yika “mono mwana ame a nkaji o fete vutuka”. Yandi ne ka tala wawuna. *Antã* a ku nvana e *comunicação*: “owiza, mono nkombo ya bakidi, ya vonda e nkombo, ya bonga emanga ma nkombo, ya sa muna bola” porque e *chero* ya menga ma nkombo ye menga ma muntu mpile moxi ina a yika “e divata, otala o tandu tuka a volele o nkanu, kaxi nge ki ngumba, ke twa lenda nku baka ko, kaxi owawu mono ya mbakidi, antã, para mono ya nvayikisa vava meso meno lwa mona, vo pede una e vidila nki zaya yo ko, entã wawu ya nku nvondele, tala e manga mandi, eme”. *Entãõ*, ba tambudila, yawu a onso ba ntoda “ o mwana ndi ya nkaji o bongele fwa, a fwidi.” Ba viyokele e mi nvu, boxi a nku tumisa “Kaxi wiza o fuku”. A bika e ntatu yandi ya yana: miolo yana makentu, yo moxi mwana ye yakala eva mpanga a maza. A dyata lwa malu,

njila ya diyatwanga o vyokele e Nyoxi wele lwaka...nkyama yayi...e pedra...edivata dya ndyoyi...

Tato Paulo

Mpwelo.

Tato Estevão

Mpwelo. Vana Mpwelo wawuna wa kala e nzonza ba sawukilanga ba kwenda ku Mbanza Kongo. A kwenda. Wenda lwaka una fuku, ba mana mokanga “e mwana nkaji, e mambu mama mene mo kwame? O vwanda kwaku? Mas elumbu yayi ku viki monekwa ko”, “ekaji, mono ko nki nkwiya dyaka kwaku ko. A solongo yawawa ba katuka koko, nxi a poto ba baka, kimvwama kinavo”. Entã, o ngudi a nkaji, “antã, bika twa vanga e *ministério*¹”. Ba vanga e *ministério*, ba nku vana e poderu, a yika “wenda, kaxi no lwaka, o tumisa e jinfumu zajina ba vwidi o wele wa onsono”. Konso ke vata, nfumu kwandi ya kalanga vo, konso ke vata, konso ka zunga, nfumu, “o vanga wawu, o vangisa e festa wa presentala emambu konsko ko ngeye ku *província*...ku kinfumu kya zunga o tuka”. E Mbanza e Kongo ke vata dya muntu ko, ayna capital ya reino do Kongo, ya yadilanga e jinfumu za onsono. Antã...a mana vanwa meyini...o kwaku e yana ba sala, o Nfuntila yo Dilu “Ah, o papa e cini kingi a kwenda, yandi kwakuna nkanu a vola. O papa langa a vondelo kwandi wawu. Ngeye mwana ye yakala, seme um nleke, kaxi ngeye umwana e yakala, twenda twa landa papa, twenda zaya vo a fwidi vo ka fwidi”. “Ah, yandi a zaya nkanu andi a vola, nkyama endele? ki nkwenenda kwame vuma ko”. Ba kwendela *duas vezes*... viaje jizole, ye tatu ba yika “O zevo, ngeye o saala kwaku”. Yawu ba kwenda yayo a dewole. Nkentu yo nkentu. Ba nkwenenda...ba kwenda sawuka vana...ba viyokele vana Mpwelo, ba lweke vana nzonza. Lwaka be kwenda lwakanga, ba tala e tipoyo, e tipoyo nkyama o um kimputu?

Yantu

Tipóia

Tato Paulo

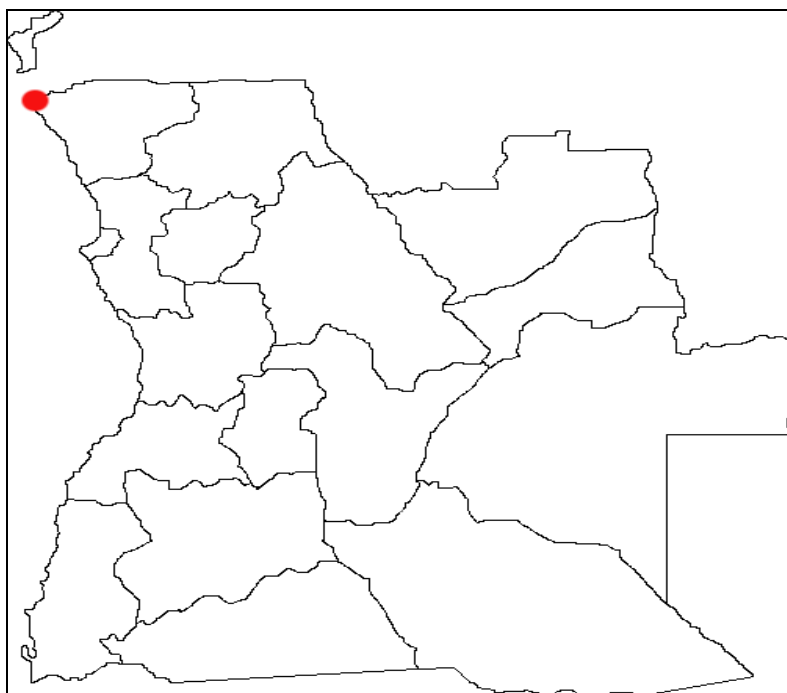
Lwanda mu kisolongo.

Tato Estevão

¹ Swekama mu kisolongo. Kyima ke tu zayidi ko.

O lwanda lu kwiza natwanga. Allé, e yana ba wacika o dila “o mwene, twa yika lo kwetu, o papa a vondelo kwandi wawu, papa, eh”. O fukidilu, o yele wawu, zevo e nduji yandi ki lendi dyaka mona konso ka muntu ko, ne kutu tangwa, ki lendi tala ntagwa ko. E yantu beza natanga o lwanda ba yika “lu pitama, ka fwuidi ko, lu pitama. Lu kala kuku, ke lu sawuka ko”. Yaya ba sawuka, ba tuka e Mbaza e Kongo, ba kwiza, na ba lweke kwakuna a fukula o lose, a tala “ah, Nfucila”, “Hem”, “oyi Dilu?”, “Hem”, “Kaci o Njinga?”, “o, viaje tatu twendele tu landila, o xidi kwandi” ke ba funda kwawu ko vo manga a manga. “O xidi kwandi”, “ke dyambu ko”. Ba kwiza te ba kwenda lwaka bana va kala, vana mpanga a maza, a vanga e *convite*: e zuga kyaki kya onsono, owunu tu yikanga Municipio do Soyo, zunga kya kya onsono ve Soyo, yetu kaka a solongo, wawu o wanga e divisão, tune e xi Nzento, tune mi Nsasala, tune ba mboma, *mas...* yetu a onsono wizana tu wizananga...*mas* mune jipalavras jine diferente. Yetu twa solongo. Aonsono ba kwenda nkokana kwakuna ki ko kyandi, kuna Senge kye Ntadi. Ate unu lumbu e xi ntadi kwakuna, xi Sengue Kya Ntadi, ne kwenda o muntu o yikidi “avevi badyila?” bena kuna eyantu kamba be kwenda kamba “a vuma ba diila eve”. Avangisa e manifestação a potó, a ku songa vo o yandi wawu...wele. Kaxi wawu ba dia a bonga e masa. Mu malonga ma nci ba diilanga. A bonga e masa, a lukula vana nxi. A kamba “e masa maama, o Nfucila yo Dilu, yenu lu dya e masa maama”. Yana makentu ba yika “oh, papa, keleka, mano Njinga muna e longa, e ndonga onsono malonga ma nci, yetu tu dya e masa va nxi?”, “Lu dya!”. Bena tempo ayina ke vena muntu ko omanga ko. Ba wacika o dya. Mas eyuma mu elonga ma nci akala, emasa vonxi. Ne ba meene, e manifestação i vwidi, a vana e lukoji. E ndoga aonsono ba pitama, ayika “Lu wanga? Lu zaydi a dye vangidi wawu?”, “Vo, pede”, “nfwidi mbaji, nfwidi mene, e nxi yayi, nxi ya ngana ya Nfucila, yo Dilu”. Yawawa ba vene e puderu kuno o tatawu para wawu ba yala e nzunga kyaki kya onsono. Ba mwangana kwawu. Ba kwenda kwawu a vutukisa. *Agora* wawu ba vutukisa kwakuna, o Nfucila u kolele. Mwana nkentu no nwuta, no nsasa, na kola kaka, o fete ku ndila e nkada a bongo. O Nfucila wele kwandi a kwedi, o ki nfumu ka lendi ko nata ko. Ki xidi. Vwanda, vwanda, vwanda, o Dilu o kolele, wele kwandi a kwedi. E ki nfumu ki xidi. *Entã*, i vava vezela e ngana “o mwana nketu, e ngadu vonda kwandi, o sayila mpaka”. *Entã*, ke ba lendi nata puderu ko ya ki se ko kwakuna bena kwelela. *Entã*, o Nfucila kwakuna enda kwelela a wucila ku ntandu, a wucila ku yanda, duas partes. O yetu twina kuna Nsumba, ye xi Soyo, Nfucila kune yanda.

Mapa 1: Localização de Soyo

Soyo (ponto vermelho no mapa) é uma cidade da República de Angola localizada ao Norte fazendo limite com o Congo Kissacha. A cidade possui cinco comunas. A região de Soyo pertence ao reino de Congo. A sede é uma cidade industrial e portuária, conhecida pelo importante porto do Soyo, e pelos terminais petrolíferos da Barra do Cuanda. O porto do Soyo, localizado próximo à foz do rio Congo, tornou-se um importante entreposto comercial do Congo no século XVI. A comunidade de portugueses aí radicados utilizava esse porto para o comércio de escravos, marfim e cobre. Um inquérito real do Congo de 1548 revelou que mais de 4.000 escravos saíram do porto do Soyo para a colônia ilha de São Tomé, e depois para o Brasil a cada ano. (Fonte: Wikipédia: Enciclopedia livre)

Recebido em: 11/05/2022

Aceito em: 10/09/2020

Para citar este texto (ABNT): KOSI, Eugénia Emília Sacala. Nsamu ya nkinkulu kye Soyo: yetu moko ye maduki. *Njinga & Sepé: Revista Internacional de Culturas, Línguas Africanas e Brasileiras*. São Francisco do Conde (BA), vol.2, nº 2, p.230-238, jun./dez. 2022.

Para citar este texto (APA): KOSI, Eugénia Emília Sacala. (jul./dez. 2021). Nsamu ya nkinkulu kye Soyo: yetu moko ye maduki. *Njinga & Sepé: Revista Internacional de Culturas, Línguas Africanas e Brasileiras*. São Francisco do Conde (BA), 2 (2): 230-238